

Bir Dönemin Analizi: 12 Mart Öncesinde Sol Polarizasyon, Ordu ve Cuntalar (1960-1971)

Şafak VAROL
Bağımsız Araştırmacı
Safak.varol91@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8909-7990

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1919593
Geliş Tarihi: 31.03.2026	Revize Tarihi: 04.07.2026
	Kabul Tarihi: 27.07.2026

Atıf Bilgisi

Varol, Ş. (2026). Bir dönemin analizi: 12 Mart öncesinde sol polarizasyon, ordu ve cuntalar (1960-1971). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 829-848.

ÖZ

1960 ihtilalinin, ardından hazırlanan yeni anayasanın en önemli sonuçlarından biri, Türk toplumunu siyasal ve ideolojik açıdan yeni fıkirlere açık hâle getirmesi idi. Demokratik sistemde olması gereken bir olgu olarak düşünülen bu durumun, dönemin uluslararası mücadelesi Soğuk Savaş ikileminden beslenmesiyle ideolojik bir polarizasyonu getireceği hesap edilememiştir. Bu makale, 12 Mart 1971 Muhtırasına giden süreçte siyasal ve toplumsal alanlarda meydana gelen sol radikalizmi ve bu radikalizmin Türk Silahlı Kuvvetlerindeki (TSK) yansımalarını incelemektedir. Bu incelemede ordu-siyaset merkezli bilindik 12 Mart anlatımından farklı olarak sebep olan tüm iç ve dış değişkenler değerlendirilmiştir. Ana fikir, üniversite gençliği, işçi ve köylüler gibi toplumu oluşturan sektörlerin her birinin farklı ve çatışan bloklar halinde politikleşmesinin, 1961 anayasası ile çizilen anayasal çerçeve ve kurumları zorladığıdır. Dönemin aşırı politize halinin herhangi bir grup ya da kurum ayırt etmeksizin her yere sirayet ettiği ileri sürülmekte ancak siyasal bir nüfuza sahip olan Türk Silahlı Kuvvetlerinde bu anlamdaki bir değişimin ülkenin kaderini ne seviyede etkileyebileceği açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, İhtilal, Kemalizm, Muhtıra, Ordu, Sosyalizm.

An Analysis of a Period: Leftist Polarization, the Army, and the Juntas Before March 12 (1960-1971)

ABSTRACT

One of the most important consequences of the 1960 revolution and the new constitution prepared after it was that it made Turkish society politically and ideologically open to new ideas. It had not been anticipated that this situation considered an inherent feature of a democratic system would lead to ideological polarization as it was fueled by the Cold War dilemma, which defined the international struggles of that era. This article examines the left radicalism that occurred in the political and social spheres during the period leading up to the March 12, 1971 Memorandum and the reflections of this radicalism in the Turkish Armed Forces (TSK). In this analysis, all internal and external variables that led to the events have been evaluated, differing from the conventional military-politics-centered narrative of March 12. The main idea is that the politicization of each of the sectors that make up society, such as university youth, workers and peasants, into different and conflicting blocs, strains the constitutional framework and institutions drawn up by the 1961 constitution. It is claimed that the extremely politicized state of the period spread everywhere without distinguishing any group or institution, but it has been tried to explain to what level a change in this sense in the Turkish Armed Forces, which have a political influence, can affect the fate of the country.

Keywords: Constitution, Revolution, Kemalism, Memorandum, Army, Socialism.

Giriş

Türk idari geleneğinde askeri bürokrasinin devlet yönetimindeki geçmişi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş evresinin de öncesine uzanıyordu. Bunun sebebi, hükümdar dâhil neredeyse tüm bürokrat kişilerin aynı zamanda askerî bir kimliğe sahip olmasıydı. Örneğin başkomutanlık unvanı, bugünkü sembolik anlamından farklı olarak icracı bir şekilde hükümdara aitti. Yine zamanı geldiğinde sancak idarelerinde görevlendirilen hanedanın erkek üyeleri, her şeyden önce asker kişilerdi. Tanzimat ile devlet kurumlarının Batılı çizgide yeniden yapılandırılması sivil bürokrasinin temelini atmışsa da kaçınılmaz olarak sivil-asker çekişmesini de beraberinde getirerek Türk siyasetine yeni bir sorun eklemiştir (Ağaoğlu, 1972). Bu çekişmede askeri bürokrasi avantajlı

konumdaydı. Zira ilk dönem Batılılaşma hareketlerinin özünü kurulan askeri okullar oluşturmuş, hemen her alandaki mahir kişiler buralardan yetişmişti. Mevcut tablo, siyasi partilerin aktif olmaya başladığı dönemde de değişmemişti. İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf'ın kurucularının çoğu askerlerden müteşekkildi. Millî Mücadele Dönemi'nde I. Büyük Millet Meclisini oluşturan kişilerin önemli bir kısmını aktif görevde olan askerler meydana getiriyordu (Ağaoğlu, 1972).

Cumhuriyetin ilanı sonrası geçen sürede modern demokratik hayatın gereği olarak düşünülen bir dizi inkılap yapılırken, Osmanlı'nın son zamanlarında tartışılan ordu ile siyasetin iç içe geçmesinin sakıncalı olduğu görüşü yeniden gündeme gelmişti. Mustafa Kemal, 1909 gibi erken bir tarihte ordunun siyasi sahada yer almamasını savunan biri olarak (Karpas, 1970), 19 Aralık 1923'te subay ve askerlerin milletvekili seçilmeden önce ordudan istifa etmelerini dayatan ve o sırada mecliste bulunan asker kökenli kimselerin ordudan istifa etmedikleri sürece meclis görüşmelerine katılamayacaklarını hükmeden bir yasanın kabul edilmesine ön ayak olmuştu (Özdağ, 2005). Bu ilk adımdan sonra ordu-siyaset ilişkisinin resmi niteliğe kavuşturulması kararlılığı 1924 Anayasası'nda da görülmüştü. 23. maddede belirtilen *“Büyük Millet Meclisi azasından birine Hükümet tarafından tevdi edilen muayyen veya muvakkat bir iş, Hükümet memuriyetinden addolunamaz (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 1924, md.23)”* hükmüyle, hükümetin verdiği görevlerin 1923'te kabul edilen yasa kapsamı dışında bırakıldığı anlaşıyor, bu konudaki tek yetkili makamın hükümet olduğu işaret ediliyordu. 1930 yılında çıkarılan Askeri Ceza Kanunu ise aradaki çizgiyi netleştirmişti. 148. maddeyle, asker kişilerden *“siyasi amaçla toplantı yapan... gösterilere katılan, nutuk söyleyen, demeç veren, yazı yazan veya telkinde bulunanlar, siyasi toplantılara resmi veya sivil kıyafetle katılanlar, herhangi bir sebeple yalnız veya toplu olarak siyasi mahiyette beyanname hazırlayan, hazırlanmış beyannameyi imzalayan, imzalatan veya yayın organlarına ulaştıran veya dağıtanlar... (Askeri Ceza Kanunu [ACK], 1930, md.148)”* suçlu sayılmıştı.

Bu dönemde ordu-siyaset ilişkisi üzerine yapılan düzenlemeler yalnızca subayların siyasetten uzaklaştırılması bağlamında gerçekleştirilmemişti. Ordu personelinin göz önünden çekilerek kışlaya dönmesini sağlayan bürokratik değişiklikler de dikkat çekiciydi. 3 Mart 1924'te Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti ilga edilerek Erkan-ı Harbiye Umumiye Riyaseti kurulmuş, böylelikle Genelkurmay Başkanı kabinedeki görevini kaybederek doğrudan cumhurbaşkanına bağlı bir birim olarak yeniden teşkilatlandırılmıştı (Özdağ, 2005). Riyasetin, 1944'te Başbakanlığa, 1949'da Millî Savunma Bakanlığının maiyetine girmesi ise (Cizre, 2005) Özdağ'ın deyişiyle orduyu bütünüyle, siyasetin içinde Kemalist siyasal elite muhalif siyasal elitin kendi saflarına çekmek için üzerinde oyunlar oynanan, Kemalist devrimin destekleyici gücü olan bir örgüt olmaktan çıkartıp; iç düzenlemelerine yönelik rejimin aktif silahlı koruyucusu konumuna getirmişti (Özdağ, 2005). Ordu nezdinde itibar kaybı olarak algılanabilecek bu değişiklikler, aynı zamanda yüksek kumanda heyeti ile bürokrasi ve sivil siyasal elit dengesinde ağırlığın bürokrasi ve sivil siyasallara kayması anlamını taşıyordu (Özdağ, 2005).

Atatürk Dönemi'nde belirlenen, Tek Parti Dönemi'nde de takip edilen bu ideale karşı ordudaki ilk kıpırdanmalar Atatürk'ün ölümünden sonra görülmüştü. Bunun en önemli nedeni, orduya yüklenen Türkiye Cumhuriyeti'nin maddi ve manevi değerlerini koruma misyonunun subaylarda ciddi bir sorumluluk doğurmasıydı. Kenan Kocatürk anılarında “Atatürk'ten sonra vatani kim kurtaracak” sorusuna cevap aramak maksadıyla bir lokalde “sanki gizli bir komite kuruyormuş” gibi toplandıklarından bahsederken (Kocatürk, 1999, ss.190-191) bu sorumluluğun ağırlığını öne çıkarıyordu. Romantik gerekçelerle teşkil ettiği düşünülen (Gökşen, 2023) bu ilk oluşumdan sonra ordu içinde gizli örgütlenmelerin niceliği gelişmelere göre artış göstermişti. Bunlardan ilk ciddi sayılabilecek olanı 1941-42'lerde kurulan Seyfi Kurtbek ekibiydi. 1944'te ikiye bölünmüştü ve bölünen ekibin başkanlığını Cemal Tural yürütüyordu (Özdağ, 2005). Yine Alparslan Türkeş, 1942-43 yıllarında Çorlu'da bir grup subayın toplanarak İnönü ve idaresini devirmek için aralarında yemin edip birbirine şeref sözü verdiğinden bahsetmişti (Taylak, 1977).

Tek Parti Dönemi'nde eleştirel tutum baş gösterse de bu dönemin büyük oranda II. Cihan Harbi'nin yansımalarıyla iç siyasetin belirlendiği bir zamanı kapsaması subayları daha düşünceli davranmaya yöneltmiş, siyasal iktidara karşı açık bir girişimde bulunulmamıştı. 14 Mayıs 1950

seçimleriyle Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesi, ordu-siyaset ilişkilerinde yeni bir aşamanın başlaması demektir. Değişiklik ilk zamanlar subayların büyük kısmında sevinç ve beklentiyle karşılanmıştı (İpekçi ve Coşar, 2021). Fakat DP'nin kurulduğu 7 Ocak 1946'dan beri ordu üst kademesinde iki parti adına hizipleşme mevcuttu ve DP karşıtı yapılar Mayıs 1950 itibarıyla aktif duruma geçmişti. Henüz seçim gecesi 1. Ordu Komutanı Orgeneral Noyan, Parti Müfettişi Sadi Irmak'ı aramış; eğer Cumhurbaşkanı yeşil ışık yakarsa seçimlere komünistlerin hile karıştırdığı iddiasıyla müdahale edebileceklerini ve Millî Şefin emirlerini beklediklerini söylemişti (Birand, Dündar, Çaplı, 1991). DP'nin ordu politikasının, Cumhuriyet Halk Partisi'ne (CHP) yakın üst kademe mensuplarını tasfiyeye, kendilerine yakın gördüklerini ise ihya üzerine kurgulandığı görülüyordu (Özdağ, 2004). Fakat yine de ordu personeli bir bütün olarak mahalli aydınlara ve toplum kesimlerine kıyasla ikinci planda tutulmuştu (Kayalı, 2018). Bu ötekileştirme politikasına, laikliğe aykırı ya da irticaya davet olarak düşünülebilecek uygulamaların da eklenmesiyle ordu-siyaset ilişkileri daha da gerilmişti. 16 Haziran 1950'de Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesinin değiştirilmesiyle ezanın tekrar Arapça okunmasını, 5 Temmuz 1950'de radyo programlarında din yasağının kaldırılarak Kur'an okutulmaya başlanması ve Ekim 1950'de seçmeli din derslerinin fiilen zorunlu hâle getirilmesi takip etmişti (Çizmeli, 2010). Subayların irkilmesine sebep olan söz konusu uygulamalar, bu zamana kadarki rejim anlayışına taban tabana zıt karakterdeydi (Birand, Dündar ve Çaplı, 1991).

DP iktidarında muhalefetle ilişkiler neredeyse en başından itibaren sorunlu idi. 14 Mayıs 1950 seçimlerinden iki ay sonra yapılan CHP kurultayının ardından İnönü'nün "*Millet, Demokrat Partiyi iktidara getirmekle aldanmıştır*" açıklaması çatışmanın fitilini ateşlemişti (Bayar, 1986). 8 Ağustos 1951'de siyasi partilerin resmi dairelerden bedelsiz mal alamayacağı, alınmış olanların da iadesi hakkında çıkarılan kanun DP'nin muhalefet üzerindeki ilk fiili yaptırımıydı. 1953'te kabul edilen, CHP'nin haksız iktisaplarının iadesi hakkındaki kanun ise doğrudan CHP'yi hedef alması bakımından öne çıkıyordu. 1954 seçimlerinin istatistiki başarısının doğru yolda olduğu algısı yaratması, muhalefete karşı mukabeleyi de güçlendirmişti. Öyle ki DP'ye oy vermeyen Kırşehir ile, Kastamonu'nun Abana ilçesi bucağa çevrilmiş (Demirel, 2021) ve cezalandırma amacı güdülmüştü. Tüm bunlar subayların dikkatini çeken gelişmelerdi ve Yüzbaşı Dündar Seyhan ile Yüzbaşı Orhan Kabibay'ın Kasım 1954'te Tuzla'daki Uçaksavar Okulu'nda iktidara karşı mücadele kararı alma nedenlerinin başlıcaları arasındaydı (Seyhan, 1966). Nitekim 27 Mayıs 1960'a kadarki beş buçuk yıllık zaman diliminde Binbaşı Faruk Güventürk, Yüzbaşı Suphi Gürsoytrak, Yüzbaşı Sezai Okan, Albay Talat Aydemir, Binbaşı Sadi Koçaş, Albay Kenan Esengin, Albay Baha Vefa Karatay, Albay Faruk Ateşdağlı gibi subayların ön planda olduğu muhtelif cuntalar kurulmuştu.

Aslında 1957 seçimleri, bir önceki seçimlere kıyasla oy oranı %9,73 azalan DP'nin toplumsal desteğini kaybetmeye başladığını açıkça ortaya koymuştu. Tarımda duraklama, döviz darlığı, kıtlık ve enflasyon gözle görülür seviyedeydi (Ahmad, 1996). CHP ile atışma sürüp giderken hükümet çalışmalarının engellendiği ve tüm muhalif hareketlerin iktidarı devirmeye matuf olduğu düşüncesiyle, 18 Nisan 1960'ta Tahkikat Komisyonunun kurulması DP adına sonun başlangıcı olmuştu. Adnan Menderes'e göre bu yaptırımlar, muhalefete karşı alınan müdafaa tedbirlerinden başka bir şey değildi (Bayar, 1986). Fakat muhalefetin; DP'nin baskı rejimini takip ettiği, tek parti idaresinde bir istibdat yönetimini getirmeye çalıştığı isnatları gençlik arasında itibar görmüş ve 28 Nisan günü İstanbul'da eylemler baş göstermişti. CHP gençlik örgütleri ve bazı üniversite hocalarının desteklediği öğrenci olayları Ankara'ya sirayet ederek bütünüyle hükümet karşıtı protestolara dönüşmüştü. Polisin sert tutumu, bir öğrencinin ölümü, İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'ın başından yaralanması ve Sulhi Dönmezer'in darp edilmesi gibi hadiseler, kendi halinde olan öğrencilerin dahi olayların içine sürüklenmesine yol açmıştı (Sanlı, 2019).

27 Mayıs'ta temelleri atılan toplumun politize olma hali, sonraki süreçte giderek artmıştı. İhtilalin somut getirilerinden olan 1961 Anayasası'yla, kanunların anayasaya uygunluğunu denetlemek üzere Anayasa Mahkemesi, yargı bağımsızlığını güvence altına almak için Yüksek Hâkimler Kurulu oluşturulmuş; sendika kurma hakkı, toplu sözleşme ve grev hakkı, üniversite özerkliği, basın hürriyetinin güvence altına alınması ve hukuk devleti ilkesinin benimsenmesi gibi siyasal hak ve özgürlükler tanınmıştı. Anayasada; toplum, vatandaş ve insan gibi sosyal devletin ilanını öne çıkaran kavramlara doğrudan yer verilmesi önemli bir özellikti. Atatürk ilkeleri unutulmamış, siyasal ideoloji

olarak açıkça Kemalizm kabul edilmişti. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, laiklik, inkılapçılık ilkeleri söz olarak yer alırken halkçılık, zikredilmeden ideolojik kapsamıyla anlatılmıştı (Parla, 1991). II. Cihan Harbi'nin sona ermesiyle baş gösteren, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) iki ayrı kutbu temsil ettiği Soğuk Savaş sürecinin yansımaları ise toplumdaki politize durumun uluslararası sebebiydi. Soğuk Savaşın asıl çıkış noktası olan komünizm-kapitalizm çatışması, siyasal alanda olduğu kadar toplumsal sahaya da canlılık getirmişti. Özellikle 1965 sonrası, ideolojik savların heyecanı ile dinamizmi getiren yegâne kitle gençlikti. Üniversite öğrencileri çeşitli kulüp ve dernekler vasıtasıyla fikirlerini açıkça ifade etmekten çekinmezken toplumun bir diğer önemli kesimi olan işçiler, hak arayışıyla çıktıkları yolda siyasal ve toplumsal açılardan kazanımlar elde etmeye çalışmıştı.

Muhtırayı getiren siyasal ve toplumsal gelişmelerin ana kaynağı; herhangi bir toplumun askeri kurumunun, toplum güvenliğine dair tehditlerden dolayı işlevsel lüzum ile sosyal güçlerden, siyasal öğretilerden ve hâkim konumda bulunan kuruluşların etkisinden kaynaklanan zaruret ile biçimlendiği (Huntington, 1957) değerlendirmesiyle uyumlu şekilde, bu iç ve dış değişkenlerin çıktısı olan ideolojik fikir çatışmasında saklıydı. Daha açık bir ifadeyle Türkiye'deki yükselen solun etkisi, sağ-sol çatışması ve 12 Mart Muhtırası öncesinde siyasal ve toplumsal ortamlarla ilişkili olarak beliren sola dayalı ihtilal hevesi; anayasanın liberal yapısı ve Soğuk Savaş sürecinin bir mahsulüydü. Bu bağlamda, çalışmada cevaplanmaya çalışılan merkez problem, 12 Mart'a giden süreçte sol ideolojinin ordu üzerindeki etkisinin ne ve nasıl olduğudur. Solun büyük çoğunluğunda devrim yolunda esas kabul edilen Millî Demokratik Devrim (MDD) stratejisinin cuntalaşma sürecindeki rolü ve ordudaki ideolojik heterojenleşmenin ortaya çıkışı gibi sorular kendi başlarına ayrı bir araştırma konusu olabilse de burada mikro düzeyde ele alınarak temel problemin açıklanmasına hizmet etmiştir. İlk olarak, ordu için sınırları erken cumhuriyette çizilen siyasetle olması gereken ilişkinin nasıl dönüşüme uğradığı ele alınmış; gelişmeler, söylemler ve kişisel bağlantılarla ortaya koyulan sonuçlarla bu dönüşümün bir müdahale pratiğine hangi sav ve motivasyonlarla evrildiği açıklanmaya çalışılmıştır. Kapalı bir sisteme sahip olan ordunun 27 Mayıs'ın hemen öncesinde oluşmaya başlayan sivillerle birlikteliğinin zaman içinde nasıl ideolojik bir boyuta evrildiği üzerinde durulurken ordunun homojen yapısının ne denli etkilendiği anlatılmıştır. Çalışmanın öne çıkan tarafı; ordunun statüko karşıtlığının kabul edilmesinin yanında, Türkiye'nin siyasal ve toplumsal bağlamı ile uluslararası şartların öne çıkarılmasına ve ayrıntılara yer vermesidir (Cizre, 2014). 12 Mart sürecinin, subayların sivil iradeyi bir türlü kabul edememesi ve statüko-sol ikileminin bir mücadelesi olduğunun bilinmesinden hareketle (Demirel, 2023) homojen olan ordu yapısını bölen çarpıcı bir etkene dikkat çekilmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel araştırma deseni benimsenmiş ve verilerin çözümlenmesinde metin analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak doküman incelemesinden yararlanılmıştır. İncelenecek veri setinin belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmış; bu doğrultuda 12 Mart dönemi öncesinde ve sırasında yayımlanan süreli yayınlar, döneme tanıklık etmiş aktörlerin anıları, telif ve tetkik eserler ile yabancı arşiv belgeleri belirlenen tematik sınırlar dahilinde analize dahil edilmiştir. Çalışmada öncelikle, sol ideolojinin yükselişine zemin hazırlayan kişi ve kurumlar aracılığıyla bu ideolojinin temel değişkenlerine odaklanılmış, ardından söz konusu dinamiklerin ordu üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Ayrıca kişisel ilişkilerin muhtevası dikkate alınarak, müdahale fikrini taşıyan bireylerin düşünce süreçleri ve davranış kalıpları analiz edilmiştir. İncelenen zaman dilimi geniş bir süreyi kapsadığından, nesnel bir sonuca ulaşabilmek adına farklı dönemlere ait çeşitli kaynak ve bakış açılarının karşılaştırmalı olarak kullanılmasına özen gösterilmiştir. Araştırmanın veri toplama, analiz ve raporlama dahil her aşaması, akademik etik kurallara tam bir bağlılıkla yürütülmüştür.

Bulgular

27 Mayıs 1960 Sonrası Türk Solunda Radikalleşmenin Dinamikleri

27 Mayıs sonrası gelen özgürlük ortamında, siyasal parti kuruluş ve çalışmalarına izin verilmesiyle birçok oluşum; hükümet olmak, fikirlerini legal çerçevede savunabilmek ve çıkarları ölçüsünde hak edinebilmek gibi gerekçelerle partileşme yoluna gitmişti. Bunlardan en dikkat çeken, 13 Şubat 1961’de işçiler tarafından kurulan ve toplumun önemli bir kesiminin görüşlerini yansıtan Türkiye İşçi Partisi’ydi (TİP). Parti, önceleri Avni Erakalın’ın başkanlığında yalnızca işçi haklarını korumak gayesiyle yola çıkmış; kısa süreli bir arayıştan sonra beklenen yayılımın sağlanamadığının görülmesiyle, hak savunuculuğunu layıkıyla yapacağına inanılan aydınların partiye çekilmesi lüzumu ortaya çıkmıştı. Kurucu sendikacılar bu düşünceden hareketle 1 Şubat 1962’de Mehmet Ali Aybar’a başkanlık teklifinde bulunmuştu (Ünsal, 2019). Aybar’ın teklifi kabul etmesi, partinin kişiler nezdindeki muhtevasında olduğu kadar siyasal dönüşümünün de ilk adımıydı. Zira Aybar, Türkiye’nin refaha ermesini sosyalist bir düzene geçmesiyle ilişkilendiren biriydi (Dönüşüm, 1966). Onun liderliğiyle belirmeye başlayan sosyalist yönelim, 1964’teki I. Büyük Kongre’de kabul edilen program ve tüzük ile resmîyete kavuşmuştu. Yeni programda TİP; işçi sınıfının, tarihi ve bilimi temel alan demokratik liderliği çerçevesinde emeğiyle yaşamını sürdüren tüm vatandaşların temsilcisi olarak tanımlanmıştı (Cereyanlar, 2017). Toplumun büyük bir kesimini kucaklayan bu yaklaşım, ülkede bir demokrasi sorunu olduğunu düşünen kesimlere de hitap ediyordu. Böylelikle bireylere, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren görülmüş bilindik siyasal formasyonların aksine meşru ve radikal bir seçenek sunulmaktaydı. ABD’li yetkililerin “*muhafeftin en aşırı kanadı, aşırı solcu parti*” olarak tanımladığı bu seçenek; Türkiye’deki Amerikan varlığının ortadan kaldırılmasını ve egemenlik haklarının korunmasını savunuyordu. Onlara göre TİP; düşünceleriyle, iç ve dış şartların etkisiyle var olan toplumsal hoşnutsuzluğa Amerikan karşıtı bir boyutun eklenmesinin müsebbibiydi (Central Intelligence Agency [CIA], 1968, s. 8). Bu seçeneğin rağbet gördüğü, 10 Ekim 1965 seçimlerinde parlamentoya gönderilen 15 milletvekili ile anlaşılmıştı.

TİP’in özellikle 1965 sonrası diğer sol yapılanmalardan farkı, savunulan ideolojinin meşru yollarla iktidar olabileceğine olan inançtı. Ayrıca birçok sol kurum ve kuruluşun hamisi ve sonradan türeyen kimi sol fraksiyonların ilk uğrak noktasıydı. TİP milletvekili Çetin Altan’ın, yapılacak tüm toplantılara işçilerin özel davetiyelerle çağrılarak gençlerin emekçilerle kaynaştırılmasının ehemmiyetini savunması, TİP’in sol içinde o dönemde üstlendiği misyonu açıklıyordu (Dönüşüm, 1967). 31 Mart 1967’de kaleme alınan bir Central Intelligence Agency (CIA) belgesinde dahi buna dikkat çekilmiş; TİP’in, kanunların menettiği komünistlere bir şemsiye olduğu belirtilmişti (CIA, 1967). Belgedeki ifadeler Soğuk Savaş süreciyle uyumlu olarak doğrudan itham edici bir söylem içerse de TİP’in edindiği rolle uyuşması bakımından göze çarpıyordu.

TİP’le önemli derecede hareket alanı kazanan işçiler, siyasal arenada söz hakkına sahip olmuşlarsa da sendikal hürriyet, iş teminatı, iktisadi ve sosyal haklar, toplu sözleşme ilkelerinin bütünüyle yerine getirilmesi ve çalıştıkları kuruluşların idarelerinde görev almak gibi demokratik temelli isteklerinin sağlanması mücadelesini sürdürmekten geri durmamışlardı. TİP’in birkaç kurucusu tarafından 1967 Şubat’ında DİSK’in kurulması, yeni kazanım arayışlarının somut bir adımıydı ve solun siyasal temsiliyetinin yanında eylem sahasında da örgütlü davranma gayesini resmediyordu. 1961 Anayasası mucibince bir devrimcilik, meşru çerçevede çaba, antiemperyalist/antikapitalist ve tenevvür esasıyla politika, iş koluna yaslı merkezîyetçi sendikal anlayış ve işçi kesiminin gücüne olan inanç DİSK’in nitelikleriydi (Çelik, 2021). DİSK’in, dönemin diğer işçi konfederasyonu Türk-İş’ten farklı bir siyasal çizgide konumlandığı açıktı. Bu yönüyle bağımsız işçileri kendine döndürebildiği gibi Türk-İş’in mutad söyleminden değişik ifadelerle açılım göstermesi sayesinde potansiyelini her geçen gün artırıyordu. Sosyalist bakış açısıyla var olanın dışında yeni şeyler isteniyor, ideolojik kapsamıyla gösterilen refleksler irili ufaklı fabrika ve iş yerlerinden caddelere taşarak ses getiriyordu. 1970’lerin başına gelindiğinde iktidarın tüm politikalarını sokaklarda sorgulayan veya sorgulanmasına yol açan en önemli yapı konumuna gelmişti. Üye sayısının 800 bine varması (Aydın ve Taşkın, 2015) ve Haziran 1970 başlarında 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu’nda yapılmak istenilen değişiklikler dolayısıyla yaşanan 15-16 Haziran eylemleri, söz konusu bu nitelik ve niceliği göstermesi bakımından dikkate değerdi. Ayrıca belirtmek gerekir ki 15-16 Haziran eylemleri, daha sonra açılan davalarda görüldüğü üzere öğrenci-işçi birlikteliğini gözler önüne seren detaylar içermişti (Yıldırım, 2008).

Döneminin bir diğer aktif kesimi öğrencilerdi ve bu kesimin siyasal arenada söz sahibi olması işçilere kıyasla aşamalı gerçekleşmişti. İlk kez 1950’li yıllarda fikir kulüpleri kurarak (Ünüvar, 2021) öğrencilik meseleleri üzerinden hak arayışına girişilmesinden sonra bunun politik bir düzeye evrilmesi, 27 Mayıs’ın hemen öncesindeki hareketlenmelerle gerçekleşmişti. Bu etkinin devamlılığı, 27 Mayıs’ın getirileriyle meydana çıkan doğal bir sonuçtu. Gençliğin potansiyelinin, memnun olunmayan bir iktidar üzerinde uyandırdığı rahatsızlık ile bu rahatsızlığın silahlı kuvvetleri harekete geçirecek denli kuvvetli olduğunun gözlenmesi, 1960-1971 arasındaki siyasal-toplumsal hikâyenin büyük oranda üniversite gençliği üzerine kurgulanmasına yol açmıştı. Keza İlhan Selçuk, henüz 1963 yılındaki bir yazısında 28 Nisan 1960’ı işaret ederek bu tarihin milletin hayatında oynadığı rolün önemini vurgulamış; üniversite gençliğinden Türkiye’nin yarınları için medet umulduğunu ve gençliğin yarınların en sağlam sigortası olduğunu öne sürmüştü (YÖN, 1963). Yine Avcıoğlu, gençliğin kendine has ayrı bir sosyal sınıf oluşturduğunu belirtmiş; aydınlar gibi enerjik ve gelişime dönük bir güç olarak, iktisadi özgürlük ve demokrasi savaşında ehemmiyetli bir rol oynamaya aday olduğunu yazmıştı. Avcıoğlu’na göre gençliği elinde tutan siyasi bir hareket kaybetmez bir güce sahipti ve bu grup ilericilerin doğal ortağıydı (YÖN, 1962a). Hasan Cemal yıllar sonra bu durumu açıkça itiraf ederek, 1960-1970’li yıllarda Türkiye’yi ihtilale sürükleyen gerekçelerin gençliğin başına geçirilen çoraplarla işlediğini, maksadın gençliğin heyecanından faydalanarak onları polisle, askerle karşı karşıya getirmek ve ihtilale ortam hazırlamak olduğunu yazmıştı (Cemal, 1999).

12 Kasım 1965 tarihi, üniversite gençliği için bir anlamda köşe taşıydı. Zira Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi kantininde, 11 yükseköğretim kurumundan 126 temsilcinin katılımıyla bundan böyle Türk siyasetinde çok konuşulacak olan Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) kurulmuştu. Federasyonun tüzüğü, öğrenciler tarafından kurulan bu birliğe politik düşünme alanı sunması bakımından dikkat çekiciydi. Tüzükte, “Bilimsel düşünme ve davranma yetisine ulaşmış yükseköğrenim gençlerinin aralarındaki dayanışmaya, karşılıklı eğitime, iş ve eylem birliğine dayanıldığı; gençliğin, yurt ve dünya olaylarını bir bütün olarak ele alarak, gençlerin mutluluğunu, insanın kendini yetiştirebileceği olanakların var olduğu bir düzende gördüğü” (Feyzioğlu, 2015, s. 44) ifade ediliyordu. Bundan yaklaşık bir yıl sonra federasyonun yayın organı olarak çıkarılan Kavga Dergisi’nde ise politik bakış açısı açıkça zikredilmişti. Artık en büyük görevin, züppe gençlik ile kravatlı aydın takımından ayrı olunduğunun gösterilmesi gerektiği belirtilmiş; sosyalist gençlerin, yani kendilerinin farklı ve daima halkla beraber olduklarını anlatması lüzumu vurgulanmıştı (Kavga, 1967). İlk yıllarda TİP ile politik ve ideolojik dirsek temasında olan FKF’de, genişlemeye bağlı olarak nitelik ve nicelik yönünden farklı fikirler kendini göstermişti. Öyle ki TİP’te bireysel kopuşlara neden olan MDD savunuculuğu, FKF’de kurumsal bir fikrî dönüşüm olarak ortaya çıkmıştı. 1968 yılı boyunca MDD’ciler ile bu stratejiye karşı olanlar arasında hâkimiyet mücadelesi sürerken, 5-6 Ocak 1969’da tertip edilen üçüncü kurultay MDD’cilerin zaferine sahne olmuştu. Fakat FKF’nin örgütsel yapısı ve kimliği öğrencilere artık yetmiyordu. Ayrıca öğrenciler arasında MDD’nin stratejik detaylarına ilişkin ayrılıklar mevcuttu. Bunlara çözüm bulmak ve çoğunluğun fikrini hâkim kılmak gibi gerekçelerle 9-10 Ekim 1969’da olağanüstü bir kurultay toplanmış; federasyonun ismi ve örgütsel yapısının değiştirilmesine karar verilerek daha radikal bir çizgiyi ifade eden Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (TDGF / Dev-Genç) olması kabul edilmişti. Bundan böyle solcu gençlik, hayalini kurduğu devrimin teorik ve pratik konuları üzerine kafa yormuş; bir süre sonra bunlardan bir kısmı Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) ve Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) gibi illegal oluşumlarla silahlı mücadele yolunu seçmişti.

1960-1971 arası muhtelif kesimlerin radikalleşmesi bağlamında tetikleyici diğer bir faktör; 20 Aralık 1961-30 Haziran 1967 aralığında neşredilen YÖN Dergisi ile 21 Ekim 1969-27 Nisan 1971 aralığında neşredilen Devrim Gazetesi’ydi. Bu yayınların aynı dönemde yayımlanan birçok sol yayından farkı, herhangi bir siyasal partinin gölgesinde hareket etmemeleri ve propaganda aracı olmamalarıydı. Sosyalist TİP ile "ortanın solu" çizgisini işleme yolunda olan CHP’ye karşı takınılan mesafeli tutum, yeri geldiğinde bu yapılara eleştiride bulunulmasını sağlıyordu. YÖN ve Devrim’in politik amacı, ülkenin muhtelif kesimlerinde var olan Kemalist damarın sosyalist çizgiye çekilmesine çalışmaktı. Özellikle sosyal adalet ve kalkınma konuları üzerinden ideolojik aktarım ön planda tutuluyor, “sosyalizm” gündemdeki konuların temelini oluşturuyordu. “Kemalizm” kavramının yoğun

kullanımı altında bir sosyalist fikirler süzgeci sergilenirken, sosyal ve siyasal düzeni bu bakış açısı ekseninde yeniden düzenleme amacı güdüldüğü açıktı.

YÖN-Devrim yazarlarının Kemalizm anlayışı, ulusalcı-devrimciliğin ilerisinde, "sol Kemalizm" boyutundaydı ve bu anlayış günün sosyalist ilkeleriyle sürdürülebilirdi. Söz konusu akım için bilim ve aklın temel koşul sayıldığı bir zihniyetin takip ettiği yol, sosyalist çizgide olmalıydı. Örneğin, bu yayınların ideolojik çizgisinin oturtulmasında başat kişi olan ve 1968'de çıkardığı "*Türkiye'nin Düzeni*" kitabıyla sürece ayrıca katkı sağlayan Avcıoğlu'na göre; özgürlük ve sosyal eşitlik içinde hızlı kalkınmayı getirecek tek metot sosyalizmdi (YÖN, 1962b). Keza Mümtaz Soysal, sosyalizmin kuvvetinin, en temiz duyguları en akılcı ve bilimsel formüllere yerleştirebilmiş olmasından geldiğini söylüyordu (YÖN, 1966). Yine İlhan Selçuk, sosyalizmin Türkiye'de tarihi bir yönü olduğunu iddia ederek, millî kurtuluş savaşının gelişiminde bu fikrin olgunlaştığını ifade etmekteydi (YÖN, 1965a). YÖN ve Devrim'de işlenen konular neredeyse her kesimin ilgisini çekerken, yeni bir yol arayışına sevk eden, farklı bir düsturun benimsenmesini sağlayan güçlü bir etki yaratmıştı. YÖN-Devrim yayımlarının kadrosunu çoğunlukla aynı kişiler oluşturmuştu; fakat misyonları birbirini tamamlar mahiyetteydi. YÖN Dergisi, sosyalizme ulaşmak için bir yöntem olarak kabul edilen MDD'ye giden yola yön verme amacı güderken, Devrim Gazetesi net biçimde "*zinde kuvvetler*" öncülüğünde MDD'nin gerçekleşmesini işlemişti. Bu anlamda yine Avcıoğlu; faşizmi engellemenin şartının, bazılarınca iddia edildiği gibi eylemsizliği ve mağlubiyeti doğrudan kabullenme manasına gelen "*faşizme karşı bir müdafaa cephesi*" inşa etmek değil, devrimci kuvvetlerle devrimci bir iktidar inşa etme savaşımına hız vermek olduğunu ifade ediyordu (Yurdakul, 2018). Ona göre ülkenin idarecileri yönetim kabiliyetinden yoksun düşmüşlerdi (Yurdakul, 2018). Devrimci kuvvetler var olan bu yoksunluğu gidermezlerse politik, iktisadi ve toplumsal keşmekeş sürecekti (Yurdakul, 2018). Dönemin legal sosyalist partisi TİP ile olan yegâne ayrılık, YÖN'ün MDD'ye olan bu temayülünde saklıydı. TİP'in legal yöntemleri tercih etmesi, YÖN'cüler için satır aralarında sürekli kullanılan "*cici demokrasicilikte*" ısrardan başka bir şey değildi. YÖN-Devrim ideologlarıyla birlikte Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı gibi gençliğin itibar gösterdiği önemli sol ideologların bu hareketi öne çıkarma çabaları ve kitlelerin bu hareket etrafında toplanması yönündeki adımları; 12 Mart 1971 Muhtırası öncesinde hem toplumsal hareketlerin artmasında hem de sivil-asker iş birliğinin zemin kazanmasında etkili olmuştu.

Subayların Siyasal Dönüşümü

Türkiye'de ordunun, cumhuriyetin kuruluşundan beri kabul edilen temel misyonu, rejimin ve devleti oluşturan niteliklerin koruyucusu olduğudur. Bu düstur, Atatürk'ün kuruluş safhasında ortaya koyduğu ilke ve inkılaplar çerçevesinde belirlenmiş; süreç içerisinde subaylar arasında "Atatürkçülük" kavramı altında kolektif bir bakış açısını ifade etmiştir. Bu olguya göre 1920-1950 arası devlet yönetiminde görev alan reformist seçkinler ile iktidara ortak olan subay kadrosu, Atatürk'ten miras kalan otoriter ve devletçi bakış açısını paylaşıyordu. Ordu için bu koruma açısı, yalnızca dış düşmanlardan değil, aynı zamanda iç karışıklığa sebep olan unsurlardan ve sisteme saldırı çağrısı yapanlardan korunmak anlamına geliyordu (CIA, 1971). Subayların bu felsefeyi içselleştirmesi; askerî bürokrasinin bağımsız bir aktör hâline gelmesinin ve müdahale girişimlerinin dayanağı olan, kendi içinde meşru görülen bir algının güçlenmesini sağlamıştı. Janowitz'in ifadesiyle askerî misyon, askerî örgütlenmenin anahtarıydı (Janowitz, 1959).Kriz zamanlarında veya sivil iradenin pasifleştiği anlarda sistemin sürekliliğini sağlamak için ordunun otorite boşluğundan yararlanarak doğrudan siyasi iktidarı ele alabileceği yönündeki Poulantzas (2016) teziyle paralel şekilde ordu; Atatürkçülüğün kurucu, taşıyıcı ve yayıcı bir neferi olarak laiklik, modernlik ve uygarlığa uyum sağlama şeklinde idrak ettiği rejimin temel direklerinin koruyucusu göreviyle hareket ediyordu. Bu direkler tehlikeye girdiği takdirde, şekli ne olursa olsun müdahale edilmesi de bir hak olarak görülüyordu. Cumhuriyetin yaslandığı değerlerin tartışılmazlığı ve TSK'nın resmî ideoloji ile ilişkisinin organik özelliği bunda belirleyiciydi (Cizre, 2021).

Bu bakış açısı 27 Mayıs'a giden yolda subayların motivasyonunu sağlayan husus olarak öne çıkarken, ihtilal sonrası yapılan beyanlar aynı gerekçeler altında bir meşruluk yaratılmaya çalışıldığını gösteriyordu. Örneğin Albay Sami Küçük; Demokrat Parti'nin oy gayesiyle halkın dinî duygularını

sömürdüğünü, DP'nin Türkçenin Arapça ve Farsça kelimelerden temizlenmesine karşı olduğunu ve Nur tarikatının kurucusu Said Nursi'nin devlet katında itibar sahibi olmaya başladığını söylemişti. Ona göre DP, anti-demokratik yollara başvurup devleti bir diktayla yönetmek için hak ve hukuk gözetmeden çalışıyordu (Küçük, 2008). Küçük için tüm bunlar, Atatürk'ün bıraktığı mirasın aksi bir siyasal anlayışın yansımasıydı. Yine Yarbay Dünder Seyhan, ihtilalcilerin aynı noktada birleştiğini ifade ederek mevcut iktidarın ve statükonun yıkılması taraftarı olduklarını dile getirmişti. Ona göre Türk milleti Orta Çağ'ın karanlık dehlizinden çıkarılıp aydınlığa kavuşturulmalıydı. Atatürk'ün fikir yapısı ve ilkeleri, Türkiye'nin derinliklerine ulaştırılmalıydı. Milleti vampir gibi emmeye devam eden derebeylik kalıntıları yok edilmeli, yerine kişinin şahsî ekonomik bağımsızlığı yerleştirilmeliydi (Seyhan, 1966). Orhan Erkanlı da 27 Mayıs öncesi muhtelif zamanlarda yapılan çalışma ve toplantılardan özetle, Atatürk ilke ve inkılapları çerçevesinde kabul edilen 20 madde belirtmişti. Maddelerden biri açık şekilde; Atatürk devrimlerinin esneklik gösterilmeden uygulanması ve Kemalizm'in bir doktrin hâline getirilmesi idi (Erkanlı, 1972).

Geçmişte ve farklı ideolojik fraksiyonlarda olduğu gibi radikal sol ile sol Kemalizm'e mensup MDD (Millî Demokratik Devrim) taraftarlarının da en önemli yayılım aracı basın yayın faaliyetleriydi. 1967'de yayım hayatına giren Türk Solu ile FKF içindeki bölünmeler sonucu 1968'de neşredilmeye başlanan Aydınlık Sosyalist Dergi (ASD) gibi yayımlar, radikal solu temsil eden önemli MDD savunucusu organlardı. ASD, 1970'te ikiye ayrılmış ve içinden Doğu Perinçek liderliğinde Proleter Devrimci Aydınlık (PDA) dergisi çıkmıştı. Bu yayımlar, aynı çizgideki düşünceye sahip olanları kanallandırmelerinin yanında; demokratik siyasal sistemin varlığına inanan ve Atatürkçü düşüncüyü benimsemiş kimseleri de kendilerine çekebilme başarısı göstermişlerdi. Fakat MDD stratejisi de kendi içinde çatışma hâlindeydi ve Aydınlık Sosyalist Dergi'de yaşanan ayrılık bu çatışmanın bir yansımasıydı. Türkiye'de işçi sınıfı liderliğinde bir devrimin, bu sınıfın mevcut koşullarınca karşılanıp karşılanamayacağı tartışmaları temel ayrılık konusu olarak belirmişti. PDA'yı kuran Doğu Perinçek grubu işçi sınıfının yeterli koşullara sahip olmadığını ileri sürerken, Mihri Belli ve çevresi tam tersi şekilde işçi sınıfının yeterli nicelik ve niteliğe sahip olduğunu kanıslıyordu. SSCB'ye yakın olan Mihri Belli ve Mahir Çayan'ın aksine, Doğu Perinçek'in Çin Devrimi ve Mao'ya yakın durması söz konusu ayrılığın daha da derinleşmesine sebep olmuştu (Şener, 2021).

1960-1970 sürecinde solda konumlananların büyük kısmı için MDD strateji, kesin ve sonuca giden yolda alternatifsiz bir devrim politikasıydı. MDD'nin kimlerin birliği ve hangi sınıfın liderliğinde gerçekleştirileceği tartışmaları arasında, bunu kati olarak belirlemiş taraf ise sol Kemalist düsturdaki YÖN-Devrim çizgisiydi. 20 Aralık 1961'de neşredilen ilk sayısından itibaren göze çarpan vurgu; antiemperyalist ifadelerle süslenmiş tam bağımsızlık ve millî egemenlik açıklamalarından yola çıkılarak daha kapsamlı düşüncelerin Atatürkçülükle ilişkilendiriliyor olmasıydı. Bu durum, aynı zamanda ordu içindeki subaylara çengel atma politikasının özünü teşkil ediyordu. Mezkûr söylemler; öğrenci ve işçilerin yanı sıra genç subaylar arasında da karşılık bulmuş, radikal görüşleri benimseyen bir "*devrimci subay*" hüviyetinin ortaya çıkmasını sağlamıştı (Akyaz, 2009). Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in, Devrim Gazetesi'nin ordudaki okunurluğuna dikkat çektiği, "*31 Mart Vakası'nda Volkan Gazetesi'nin yaptığı kıskırtmayı 1960 öncesinde Akis Dergisi yaptı. 1971 öncesinde de Devrim Gazetesi aynı görevi ifa etti...*" (Cemal, 1999, s. 26) şeklindeki görüşü bu etkiyi anlatıyordu.

Özellikle 1965 sonrası süreçte toplumun önemli bir kesimi ideolojik amaçlarla bölünmüş; sol Kemalizm ve onun alt tanımları, radikal sol söylem ve eylemlere meşruiyet vasıtası olarak kullanılmıştı. Bu durum, solda yakın görülen kavram ve düşüncelerin öne çıkarılması şeklinde yapılıyordu. Antiemperyalizm, neredeyse tüm konulara başlıca yaklaşım prensibiydi. Atatürk'ün devrimcilik ilkesi gereği süreklilik sağlanmalıydı; bunun için de çağdaş şartlarda sosyalist bakış açısıyla hareket edilmeliydi. Mesela Mihri Belli'ye göre devrimci milliyetçilik ile proleter enternasyonalizm birbirini tamamlayan hususlardı. Uluslaşmayı gerçekleştirmek, MDD görüşünü benimsemiş kimselerin göreviydi. Ulusçuluk ve vatanseverlik, proleter enternasyonalizm ile asla çelişmiyor; aksine bu ikisi bütünüyle bağdaşılıyor ve birbirini tamamlıyordu. En derin manasıyla ulusçuluk, insanı enternasyonalizme götürürdü (Aydınlık Sosyalist Dergi, 1970).

1969 seçimleri öncesinde, Sosyalist Kültür Derneği Merkez Yönetim Kurulu'nda yer alan bir üyenin, “*Diyalektik açıdan düşündükleri ve Atatürk’ü Türkiye’de olumlu bir aşama saydıkları... Atatürk’ü tekrarlamayı değil, onun ortaya attığı bağımsız Türkiye ve halk egemenliği ilkelerini gerçekleştirmeyi amaç edindikleri...*” (Kayalı, 2018, s. 149) söylemi söz konusu yaklaşıma iyi bir örnektir. Keza MDD’nin ordu öncülüğünde gerçekleştirilmesinin gerekliliği tezini 12 Mart’a kadar çeşitli konular altında işleyen Doğan Avcıoğlu’nun; İstiklal Harbi’nde kazanılan başarı sebebiyle gözlerini umut ve beğeniyle Mustafa Kemal’e çeviren Mao’nun Çin’ini, ön yargıları bırakarak tanımak gerektiğini söylemesinin altında sol Kemalizm ile sosyalist/komünist ideolojiyi yakınlaştırma amacının yattığı düşünülür (YÖN, 1966a). Avcıoğlu, “*Biz Ne İstiyoruz*” başlıklı makalesinde ise sosyalistlerin her şeyden önce Atatürk’ün imkân verdiği ancak sağcı politikaların umarsızca sattığı hakları yeniden kazanma mücadelesi verdiğini söylemiş; özünde tam bağımsızlık olan Atatürkçülük çizgisinde bir bağımsızlık peşinde koştuklarını iddia etmişti (YÖN, 1967). Benzer biçimde İlhan Selçuk, YÖN’de neşredilen “*İşte O Zaman*” başlıklı yazısında; ABD başta olmak üzere emperyalist hedeflere sahip ülkelerin yapmaya çalıştıklarının Türkiye’nin başındaki en büyük bela olduğunu ileri sürmüştü. Ona göre dünyanın her yerinde ABD kuvvetlerinin görevi, ABD kapitalizmini ve onun ortakları olan kompradorları desteklemektir. Türkiye’nin sağlam güçlerinin, görünen bu tehlikeye karşı şimdiden hazırlıklı olmaları gerekliydi. Bu hâlde, günün koşullarında atılacak olan hamle; Adalet Partisi (AP) karşısında geniş kapsamlı bir antiemperyalist cephe kurmaktır. Sosyalistler de bu cephenin en ileri, en şerefli tarafındaydı (YÖN, 1965b).

YÖN ve akabinde neşredilen Devrim yayımlarında bu yaklaşımdaki örnekler çoğaltılabileceği gibi ilk dönemlerde var olan temel politika; sol Kemalizm ve Sosyalizm’in ortak ya da benzer yönlerinin sunulmasıyla sosyalizme yönelik olumsuz intibaların kırılmasına çalışılmasıydı. İleriye dönük, gelişime açık ve çağdaş koşullara ayak uydurulması hedefindeki fikir ve söylemler, bu anlamda temel direkleri meydana getiriyordu. Mesela Avcıoğlu için Türkiye’de ilerici ve gerici olmanın koşulu; millî mücadelenin başladığı ve en hararetli döneminin yaşandığı 1919 yılındaki gibi emperyalizme düşman ya da ondan yana olmakla eş değerdirdi (YÖN, 1966b). MDD’yi benimseyen farklı yayımlarda da aynı anlayışla hareket edilmesi birleştirici unsuru açıkça gösteriyordu. Tanınmış solcu ideologlardan olan ve işçi sınıfı liderliğinde ısrarlı olsa da devrimci bir rol addetmesi sebebiyle ordu öncülüğündeki bir müdahaleyi destekleyen Hikmet Kıvılcımlı; Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle kaleme aldığı “*Cumhuriyet Bayramı Nedir*” yazısında bu yönde bir bakışla 1919-1929 sürecini Birinci Millî Demokratik Devrim şeklinde tanımlarken, 1959-1969 sürecini ise İkinci Millî Demokratik Devrim olarak adlandırmıştı. Kıvılcımlı’ya göre 1919-1929 arası Birinci Kuvayımilliyecilik dönemi idi ve devrimciydi. Bu devrimci düstur; İkinci Kuvayımilliyecilik dönemi olarak atfettiği 1959-1969 arasının tarihî geleneğini oluşturuyordu (Türk Solu, 1968).

MDD tezini işleyen sol yayımlarda dikkat çeken ayrıntı; farklı konularla ilgili değerlendirme yapılırken ordunun tarihî misyonuna vurgu yapılarak, ilerici vasfına değinmekti. Bu politika özellikle 1965 seçimleri sonrasında belirmeye başlamıştı. “*İhtilal için arayışlar*” olduğu görülüyor, artık müdahale düşüncesinin nakşedilmeye çalışıldığı anlaşıyordu (Atılgan, 2008). İlhan Selçuk’un, Osmanlı’nın son zamanlarında genç subayların siyaseti yakından takip etmesinin önemli olduğunu öne sürerek bu ilginin memleketi kurtardığına değinmesi, söz edilen düşüncenin yansımasıydı. Ona göre Atatürk de bu duyarlılığı taşımasa İstiklal Harbi’nde başarı gösteremezdi (YÖN, 1965c). Avcıoğlu da Türkiye’nin talihini, emperyalizmin bütün çabalarına karşın Türk ordusunda milliyetçi Kemalist örfün hâlen canlı olmasına bağlıyordu; tarihin hiçbir döneminde Güney Amerika ya da İran ordusuna benzer bir şekil almaması bu yüzdendi (Yurdakul, 2018). Belirtilen kanalizasyon politikası büyük oranda işe yaramış; muhtelif kitleler yeni bir siyasal düzene inanır hâle gelmişti. Yaratılan algı, Türkiye’nin kurtuluşuna giden istikamette bu strateji etrafında bir ve beraber olmanın şart olduğu şeklindeydi. 1968’de yayımlanan Türkiye’nin Düzeni kitabının yarattığı diyalektik ve Devrim Gazetesi’nde işlenen “*zinde kuvvetlerin artık müdahale etmesinin gerekliliği*” tezi açık bir kontrol alanı yaratmıştı. Subayların ilerici/gelişimci tutumunun, dönemde iktidar olan AP’nin başarısızlığına yönelik inançla bir araya gelmesi; 28/29 Nisan 1960’ta tohumları atılan sivil-asker birlikteliğinin organik bir boyut kazanmasının temelini oluşturuyordu. 27 Mayıs’ın ihtilalci subaylarının, anıları başta olmak üzere çeşitli vasıtalarla yaptığı açıklamaların, 12 Mart sürecinde bu defa cunta faaliyetlerinde yer alan subayların daha radikal söylem ve eylemlerinde görülmesi bu açıdan önemlidir. Fakat belirtmek

gerekir ki 12 Mart sürecinde bu faaliyetlerde yer alanların bir kısmı sosyalizme inanarak hareket etmişken, diğer kısmı sol Kemalist düşüncenin bir gereği olduğu fikriyle katılım sağlamıştı. Sosyalizm ile Kemalizm arasındaki ekonomik model ve toplumsal yapı gibi temel ayrımların; her iki ideolojiye sahip subaylar arasında çağdaşlaşma inancı, antiemperyalist duruş ve tam bağımsızlık isteği potasında eritildiği anlaşıyordu. Tümgeneral Celil Gürkan'ın açıklaması bu açıdan kayda değerdir:

“... 12 Mart öncesinin sıcak ve bunalımlı günlerinde, içtenlikle inandığımız Kemalist, devrim anlayışını, 1970’li yılların koşullarına göre yorumlayıp uygulamak istiyorduk...İçimizde hiçbirimiz - tabi bu arada ben- hiçbir zaman totaliter bir düzen yanlısı olmadık. Şahsen ben, o hazırlık günlerinde bile, sadece askerlerden oluşan ve ister istemez otoriter düzene kayan bir askeri yönetime değil, inancı, Kemalist sivil aydınların da katılacağı, dolayısıyla halkın benimseyip destekleyeceği ortak ve geçici bir yönetim kurulsun istiyordum. Bir başka deyişle, amacım sağ ya da sol totaliter bir yönetimin ulusun yazgısına el koyarak geçip iktidara oturmasına karşı, özgürlükçü parlamenter demokrasiyi amaçlayan geçici bir yönetimle gerçek bir demokrasiye ulaşmaktı (Gürkan, 1986, s.122).”

Her fırsatta Atatürkçülüğünü dile getiren ancak sivil-asker birlikteliğini savunarak dönemin cuntalaşma pratiğinde öncü rol üstlenen Tümgeneral Celil Gürkan, Türkiye’nin sıkıntılarının ancak çıkar amacı gütmeyen Atatürkçü bir kadro ile düzeleceği fikrinden hareketle; Atatürkçü devrim ve ilkeler ile devrimi tabii amacına ulaştıracak köktenci tedbirlerin her yönüyle kesin bir uygulama olanağı bulmasının ve Türk devletinin çağdaş devletler yanında yer almasının kaçınılmaz bir müdahaleye bağlı olduğuna inanıyordu (Gürkan, 1986). Buna karşın Amiral Vedii Bilget, ülkenin durumunu hiç iç açıcı bulmadığını söyleyerek MDD’yi savunmuş ve hatta bu stratejiyle ilgili araştırmalar yaparak cebinde sosyalizm sözlüğüyle gezmişti (Bilget, 2002). Göze çarpan bir başka örnek ise Deniz Binbaşı Erol Bilbilik’ti. Bilbilik, gençlik, aydın ve subayların çabasıyla gerçekleşen 27 Mayıs İhtilali sonrası, Türk milletinin özlem ve umutlarının yeşererek silkindiğini ve bu durumun sosyalizmle tanışılmasına vesile olduğunu ifade etmişti. Memnuniyetini gösteren bir tavırla gençliğin antiemperyalist, özgürlükçü, sol ve sosyalist taleplerinin devrim kapısını süratle araladığını öne çıkarmıştı (Bilbilik, 2013).

MDD’ye giden yolda ordu gücünü kullanmayı tahayyül eden sivil ideolog ve yazarların, böylelikle kimi subaylarda sol Kemalist damarı canlandırdığı, kimilerinde ise zaten var olan sosyalist eğilimi harekete geçirdiği görülmüyordu. Sol rüzgâr kendi yolunu bulmaya çalışırken, Kemalist devrimci müdahaleciliği de tetiklemiş; bu geleneğin sola yakın duran farklı bir ideolojik dil kazanmasını sağlamıştı. Sivil-asker birlikteliğinin güçlenmesinde uyarıcı işleve sahip olan söz edilen faktörler, 12 Mart 1971 öncesinde planlanan ancak 9 Mart günü gerçekleştirilemeyen müdahale hesaplarına dâhil olmuş birçok asker; siyasal, sosyal, toplumsal ve iktisadi alanlardaki fikirlerini derinden etkilemişti. Fikrî uyumluluğun yüksek olması beraberliği kolaylaştırmasının yanında, iki taraf için de dolaylı bir meşruluk aracıydı. Zira toplumun *"aydın"* diye tabir edilen yönlendirici kesiminin ordu nezdindeki önemi 1961 Anayasası’nın yapılış sürecinde net bir şekilde görülmüşken; bu kesim için de önemli bir subay grubu ile paralel düşüncelere sahip olmak, toplumsal tabanda haklı olduğuna dair bir kanıttı.

Nitekim 12 Mart 1971’e giden yolda, 1963 Mayıs’ında meydana gelen Albay Talat Aydemir’in ikinci darbe girişiminden sonra ordu içinde bir durulma meydana geldiği şüphesizdi. Ancak bu durulma, bir nevi hücre uykusu şeklindeydi. 1965 sonrası sosyal hayat içinde siyasal ideolojilerin yeşermesi bu hücreyi yeniden canlandırmıştı. Belirtilen gerekçeler ışığında ordunun kapalı sistemi ve sabit ideolojik çizgisi etkilenmeye başlamış, mevcut homojen yapı sarsılmaya yüz tutmuştu. Zamanla askerî öğrencilerden genç subaylara, buradan da yukarıya sirayet eden sola doğru bir kaynama söz konusuydu. Kara Kuvvetleri Komutanlığı’nda kurulan ve alt rütbe subayların çoğunlukta olduğu Devrimci Subaylar Örgütü ile Hava Kuvvetleri’nde tesis edilen Hava Kuvvetleri Proleter Devrimci Örgütü, solun ordu içindeki tesirini açıkça gösteriyordu (Özsever, 2021). Dönemde cunta faaliyetlerinde yer alan Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur’un ordunun bölünmüşlüğüne anlatan sınıflandırması da şu şekildedir: *“Komuta kademesi, yani bizler. Radikal sola dönükler. Statükocular. Hiçbir şeye karışmayanlar”* (Akyaz, 2009, s. 302). Tüm bunlar; ordudaki sol etkinin komuta

kademesinde azımsanmayacak düzeyde bireysel, orta ve alt kademede ise kurumsal bir yayılımla karşılık bulduğunu açıklamaktadır.

İhtilal Yolunda Heterojen Birliktelik

27 Mayıs sonrası iktidar mücadelesi; DP'nin oy potansiyeline hâkim olmak isteyen yeni kurulmuş siyasi partiler ile CHP, ordu ve ihtilali destekleyen kesimler arasında yaşanmıştı. 15 Ekim 1961 seçimlerinde tek başına iktidar olacak bir partinin çıkmaması, bu mücadelede DP tarafında olanlar için kısmi bir başarıydı. DP'nin başkalaşmış ancak aynı çizgideki politikaları savunan yeni hâli olarak düşünülen AP'nin; bu seçimlerde %36 oy oranı ile 173 milletvekilliği kazanan CHP'nin ardından %34,7 ile 158 milletvekilini Meclise göndermesi (Ahmad, 2021) şaşkınlık yaratmışken, bir de cumhurbaşkanının dayatmasıyla CHP ile ilk koalisyon hükûmetinin kurulması (Bilgiç, 1998) ordudaki birtakım subayın dikkatini iki kat celbetmişti. AP'nin her eylem ve söylemi subaylarda teyakkuz durumuna neden oluyor; süreç içerisinde 27 Mayıs'ın yarım kaldığı düşüncesi kuvvetleniyordu. Bir yönüyle Millî Birlik Komitesi'ne karşı kurulan Silahlı Kuvvetler Birliği içerisinde radikal subayların kendini göstermesi, söz konusu durumun gelişmelere bağlı bir akisiydi.

AP'nin henüz muhalefetteyken orduyu karşısında bulması; ayakta kalma mücadelesi vereceğini ve bunu yaparken de temkinli hareket etmesi gerektiğini göstermişti. Süleyman Demirel'in 1964'te genel başkan olması mevcut normda bir kayma yaratmamış, ancak orduyla iyi ilişkiler kurma eğilimi yoğunlaşmıştı (Cizre, 2014). Bu şartlar altında gerçekleşen 10 Ekim 1965 seçimleriyle AP'nin iktidara gelişi ordu için beklenen bir sonuçtu. 1969'a kadar süren ilk dönem nispeten iyi seyretmiş, karşılaşılan sorunlar orduyla birlik anlayışı içinde çözülmeye çalışılmıştı. Örneğin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in hastalığı sebebiyle 1966'da Cevdet Sunay'ın cumhurbaşkanı seçilmesine çalışılması bu doğrultuydu (Cizre, 2014). AP, 1969 seçimleri sonrası yeniden iktidar olmaya hak kazansa da siyasal, toplumsal ve ekonomik meseleleri yönetemediği algısı subaylarda kuvvetlenmişti. Artan öğrenci ve işçi olayları, ekonomik sorunların baş göstermesi sebebiyle toplumda meydana gelen darboğaz hâli ve DP örneğindeki kadar olmasa da iktidar-muhalefet ilişkilerinin sertleşmesi bu algının başlıca nedenleriydi.

27 Mayıs sonrası ordu merkezli yaşanan gelişmelerin sonuçları, en başından beri ordu-siyaset ilişkilerinde dolaylı bir bozulmaya sebepti. Şöyle ki EMİNSULAR (Emekli İnkılap Subayları), 11'ler, 14'ler ve Aydemir'in girişimleri akabinde gerçekleşen toplu tasfiyelerle ordudan uzaklaştırılan subayların yalnızca üniformaları çıkartılmış, kendileri tam anlamıyla pasifize edilememişlerdi. Aydemir'in emekli edildikten sonra ikinci kez ihtilale yeltenmesi de bu doğrultuydu (Aydemir, 2023). Bu kişilerle muvazzaf subayların temaslarının devam etmesi; siyasal meselelere duyarlılığın basın dışında şahıslar vasıtasıyla da sürmesini sağlayan bir husustu. Menşei asker olan ancak sivil hayatın içinde yer alan bu kişiler, sivil-asker birlikteliğinde birer köprü görevi görerek ordu personelinin kışla dışına çıkmasına vesile oluyordu.

12 Mart öncesi cuntacılığının kendinden önceki ve sonraki cunta dinamiklerinden farkı, sivillerin etkisinin askerlerden daha baskın olmasıydı. Bu durum; orta sınıf, aydın ve genç subayların gerçekleştirdiği yenilikçi/devrimci müdahaleleri tanımlamak için kullanılan "*radikal pretoryanizm*" kavramıyla tam olarak örtüşmektedir (Huntington, 1957). Söz konusu radikallik, dönemin en önemli nüvesi olan siyasallaşma hâlinin en üst seviyeye erişmesinin bir sonucu olarak belirmişti ve aynı zamanda muhtıranın tartışılabilirliğini artıran bir konuydu. Zira muhtıra, radikal subayların taleplerine karşılık olarak tansiyonu düşürme amacı gütmesinin yanında; bu subayların karşısında konuşlanan Tağmaç ve Sunay için olası bir sol müdahaleyi engellemek ve anarşinin asıl sebebi olduğu düşünülen mevcut anayasanın ilgili maddelerini değiştirmek maksadını taşıyan bir eylem olarak ortaya çıkmıştı (Ünsaldı, 2008).

Muhtıraya giden yolda arka plandaki gelişmeler; kaleme alınan anılar, telif eserler ve resmî kaynaklardan anlaşıldığı üzere, ilk etapta üç cuntanın kendi başlarına, 1967 sonrasında ise araçlar vasıtasıyla bir araya gelmeleri neticesinde gerçekleşmişti. Bunlar; Madanoğlu cuntası, Kabibay cuntası ve ordu üst kademesinin dâhil olduğu Gürler-Batur cuntasıydı. Madanoğlu cuntası, 12 Mart sürecinde

amaca yaklaşan birleşik asıl büyük cuntanın ideolojisini meydana getirmiş ve 1973 yılında İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 2 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesine konu olmuştu. Dava iddianamesinden edinilen bilgiye göre bu cunta; sivillerin, asker kökenlilerin ve muvazzaf askerlerin oluşturduğu üç farklı çekirdek yapılanmadan müteşekkildi. Sivil grup; Doğan Avcıoğlu, İlhami Soysal, Cemal Reşit Eyüpoğlu ve İlhan Selçuk'un yer aldığı YÖN kadrosuydu. İddianameye göre bu grup, mevcut siyasal sistemin eleştirisini yaparak sosyalist sistemi öne çıkarıyordu. İddianamede geçtiği şekliyle: *"...gerek basın ve yayın organlarındaki legal gerekse gizli örgütteki illegal tutum ve gayretleriyle bugünkü müesses Atatürk nizamını, topyekûn çağını yitirmiş geri bir düzen olarak tanımak, nitelemek ve tanıtmak ve ancak sosyalizmin kurtuluş yolu olabileceğini, demokratik parlamenter sistemle bunun gerçekleştirilemeyeceğini, ancak mevcut düzeni yıkarak gerçekleştirmenin mümkün olacağını telkin ve tavsiye etmek ve bankalar, büyük sanayi ve sigorta şirketlerinin devletleştirileceğini, toprak reformunun yapılarak büyük arazi parçalarının topraksızlara dağıtılacağını, NATO'dan ayrılacağını, sömürsüz bir düzen getirileceğini önermişlerdi "* (Madanoğlu Dosyası, 1973, s. 36). Cuntanın orta direğini oluşturan asker kökenli grup ise 27 Mayıs'ın önde gelenlerinden Tümgeneral Cemal Madanoğlu, Kurmay Albay Osman Köksal ile Necdet Düvencioğlu, Hıfzı Kaçar ve Zeki Ergun'dan meydana geliyordu. Bu grubun bir araya gelmesi ve misyonuyla ilgili iddianamede şu ifadeler kullanılmıştı: *"...grubun lideri Cemal Madanoğlu, tabii senatörlükten istifa ettikten sonra, Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik vb. meselelerine çare bulma noktasında bir parti kurarak siyaset hayatına girmeyi düşünmüş; ancak kurulacak partinin maddi yönden külfeti ve neticede başarı sağlanmaması hâlinde lider Madanoğlu olarak siyasi hayatını gölgeleyebileceği düşüncesinden hareketle bundan vazgeçmiş ve ikinci şık olarak bir cunta oluşturmak ve bu cuntayı ordunun general, subay ve astsubay kesimi ile irtibatını sağlayan albay sınıfı ile bağdaştırmak yolunu tercih etmişti"* (Madanoğlu Dosyası, 1973, ss. 44-45). Cuntanın muvazzaf asker kanadını oluşturan grup ise Kurmay Albay Orhan Seyfi Güven, Kurmay Albay Adnan Kaptan, Kurmay Albay Fahrettin Tezel, Kurmay Albay Cemalettin Korkut ve Kurmay Albay İbrahim Artuç'tan müteşekkil olarak Harp Akademileri bünyesinde teşekkül etmişti. Gruplarda yer alan kişilerin münferit irtibatlarda bulunmasının bu birleşime önyak olduğu anlaşılmaktadır. Zira ilk önce asker kökenli grubun üyeleri olan Düvencioğlu ve Kaçar muvazzaf asker grubuna dâhil olmuş, bu sayede Madanoğlu grubu ile iltisak sağlanmıştı. Adnan Kaptan'ın aracılığı ile iki grup arasındaki temaslar artmış; planlı bir ihtilalin hazırlığına yoğunlaşmıştı. Yapılan görüşmeler ve fikir teatilerinde, ihtilalin gerçekleşmesi durumunda sivil bir irade ve kadroya ihtiyaç duyulduğunun ortaya atılması ve Madanoğlu grubunun 1969 yılı başından beri irtibatlı olduğu Avcıoğlu ile beraberindekilerin bu ihtiyacı karşılayabileceğinin öne sürülmesi üzerine, grupların birleşmesinin önü açılmıştı (Madanoğlu Dosyası, 1973).

Dönemin diğer önemli cuntası; 27 Mayıs'ta yarbay rütbesiyle yer alan ve süreçte komitacılığıyla bilinen Orhan Kabibay'ın öncü olduğu sivil-asker karışımı yapılanmaydı. Kendisi gibi 27 Mayıs'ta aktif olan Numan Esin, İrfan Solmazer ve Mucip Ataklı'nın yanı sıra yine asker kökenli Talat Turhan, Muhabere Albay Mehmet Namlı, Tabip Teğmen Erkan Dirik, CHP'den milletvekilliği yapmış olan Avukat Fakih Özfakih, gençlik arasında itimat edilen bir figür olan yine asker kökenli Dev-Genç Başkanı Sarp Kuray ve eski siyasetçi Mehmet Turan Şahin cuntanın diğer bazı üyeleri (Ege, 2021). Farklı görevlerin tevdi edildiği bu kişiler içinde özellikle Özfakih; Meclis ile adli ve idari yargı çevreleriyle (Şen, 2019), Solmazer; gençlik liderleri ve onların vasıtasıyla politize olmuş gençlerle, Esin ise aydın-sivil-asker cenahla irtibatı sürdürmekle vazifelendirilmişti (Bilbilik, 2013). Kabibay cuntasının göze çarpan niteliği, yalnızca amaca odaklanmasıydı. Aynı zamanda birçok üyesi hem genç subaylarla hem de yönetim kademesiyle irtibata geçebilecek tanınırlığa ve itibara sahipti.

Geçmişte ordu içindeki hiiziplerde aktif olan bazı subayların Kabibay cuntasında yer alması, oluşumun etki alanı ve tabiatıyla ilgili önemli ipuçları vermektedir. Buna karşın Kabibay, tek başına dahi ordu üst kademesine zorlanmadan ulaşabilecek siyasi ve askerî arka plana sahip olmanın yanında, kâfi derecede şöhrete sahipti. Bu niteliklerin ve siyasal-toplumsal durumun uygunluğu sayesinde, Batur-Gürler cuntasına mensup Albay Ömer Lütfi Erol ile irtibat kurmuş; neticesiz kalan bu girişim sonrasında (Erol, 2010), sınıf arkadaşı Tümgeneral Celil Gürkan ile ülkenin içinde bulunduğu kaotik ortamın değerlendirilip düzeltilmesi amacıyla 1969 yılında temasa geçmişti. Akabinde de Talat Turhan, Numan Esin, Madanoğlu cuntasına mensup olan Kurmay Albay Adnan Artuç ve Kurmay Albay Adnan Arabacıoğlu ile Gürkan'ı tanıştırmıştı (İlıcak, t.y.). Böylelikle Kabibay cuntası;

Gürkan'ın gelecekte üçüncü kişi olacağı Gürler-Batur cuntasına dolaylı şekilde bağlanmış, nüfuzu ve meşruiyetini kuvvetlendirmişti. Bu cunta bir aralık Madanoğlu cuntası ile beraberlik sağlamışsa da çok geçmeden ayrılmıştı.

Yıkıcı gücü temsil eden, asıl karar ve söz sahibi cunta ise Kara Kuvvetleri Komutanı Faruk Gürler ile Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un liderliğinde kümelenen yapıydı. Dönemde önemli konumlarda olan birçok üst düzey subay bu cuntanın üyesiydi. Bunlardan bazıları; Donanma Komutanı Orgeneral Kemal Kayacan, Deniz Kuvvetleri Komutanlığından Tuğamiral Vedii Bilget, Genelkurmay Başkanlığı Plan ve Prensipler Başkanı Korgeneral Atıf Erçikan, Kara Kuvvetleri Plan ve Prensipler Başkanı Tümgeneral Celil Gürkan ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı'ndan Tuğgeneral Aydın Kırısoğlu'ydü (Ege, 2021). Gürler-Batur cuntası, ordu içindeki müdahale enerjisini eyleme dönüştürebilecek en yetkili kimseleri barındırması hasebiyle, irili ufaklı sivil ya da subay diğer tüm cuntaların yakın olmaya çalıştığı bir güç konumundaydı. Sivil iradenin amaç edindiği ideolojik bir devrime önayak olabilecek yetiye sahipti ve gerçekten de 12 Mart sürecindeki belirleyici olaylar bu cuntanın hareketliliği ekseninde yön bulmuştu.

Cuntaların birlikte hareket etmeye başlaması, Madanoğlu cuntasına benzer şekilde bazı subayların geçişkenlikleri sayesinde gerçekleşmişti. Buna karşın Gürler-Batur cuntasındaki subayların ilk zamanlardaki düşüncesi, müdahalenin yalnızca ordu mensuplarınca yapılması yönündeydi. Sivil kişilerin süreçte yer almaması üzerinde durulmuş, ordunun kendine has otonom yapısının dışarıdan kimselerce bozulmaması gerektiği düşünülmüştü. Bu durum, sivil-asker birlikteliğini açıkça savunan Gürkan için ise ülkenin bütünüyle ilgili alınacak bu denli önemli bir karar ve eylemde; bilinçli bir düşünceyle iradeli inanca sahip Atatürkçü sivil aydınların ötelenmesi yanlışydı (Gürkan, 1986). Öte yandan Avcıoğlu ekibinin fikirleriyle kendine çektiği kimi subaylar Kabibay cuntası ile irtibatlıydı ve bu durum iki cuntayı çoktan yakınlaştırmıştı. Yine önce Madanoğlu cuntasına dâhil olan Kurmay Albay Adnan Kaptan ile Deniz Binbaşı Erol Bilbilik, bir süre sonra Gürler-Batur cuntasına katılmıştı (Bilbilik, 2013). Havacı kanattan Tuğgeneral Aydın Kırısoğlu, Gürler-Batur cuntasında dinamizmi sağlayan kişiydi ve aynı zamanda Madanoğlu cuntası ile de görüşüyordu (Bilget, 2002). Tümgeneral Celil Gürkan, ordu içinde tanınırlığının da etkisiyle Kabibay ve cuntasındaki kişilerle bir araya geliyor; mevcut siyasal ve toplumsal düzenden memnun olmayan subaylar ile sivillerin rol aldığı gelişmelerden haberdar oluyordu. Kabibay cuntasına mensup CHP'li Avukat Fakih Özfakih ise Faruk Gürler'in avukatı olması hasebiyle Gürler-Batur cuntasına yakındı. Özfakih, bu süreçte hukuki bir konu gereği Gürkan'ın da avukatlığını yapmıştı (Ilıcak, t.y.). Sivillerin sürece dahlini gösteren önemli bir örnek; Kabibay cuntasının asker kökenli ismi Sarp Kuray'ın, Avcıoğlu'nun radarında olmasıydı. Dönemin gençliğinin, devrim için örgütlenme safhasının bu mücadeleyi benimsemiş kitlelerce eksiksiz şekilde yerine getirilmesi misyonu bunda belirleyici olmuştu. Bu bakış açısına göre birlik olmak başarıyı getirirdi ve birliği sağlayacak öncü kitle, hâlen bilinç arayışını sürdürmesinden dolayı gençlikti. Avcıoğlu da gençliğin potansiyeli ve düşünce yapısına hâkim biri olarak, Türkiye Millî Gençlik Teşkilatı (TMGT) Başkanı Cengiz Harçoğlu'na Kuray'ı sormuş; Dev-Genç'i kastederek onlardan yararlanabileceği inancını belirtmişti (Madanoğlu Dosyası, 1973). Bu süreçte Kabibay ve cuntasındaki bazı üyeler, diğer iki cunta arasındaki bağlantıyı sağlaması bakımından öne çıkıyordu. Eski ilişkilerin amaca uygun şekilde yönlendirilmesiyle cephe genişletilmeye çalışılmıştı. Bu harekât tarzı örgütlenmenin nüvesi olmuş, 9 Mart'a giden yolda taşların yerleştirilmesinde önemli bir ayrıntı olarak belirmişti. Madanoğlu cuntasının kimi üyeleri ile irtibat devam ederken; Muhsin Batur Hava Kuvvetleri Komutanı olmadan önce kendisiyle belli aralıklarla bir araya gelinmesi bu kapsamdaydı (Batur, 1985). Yine Kabibay'ın, Batur'un Hava Kuvvetleri Komutanlığı için Genelkurmay Başkanı, Millî Savunma Bakanı ve Cumhurbaşkanı ile görüşmesi ilişkilerin dinamikliğini resmediyordu (Bilget, 2002).

12 Mart öncesi tertip edilen ve bir süre sonra tanıkların ortaya koyduğu iki toplantı, Kabibay cuntası ile Gürler-Batur cuntasının irtibatını oldukça iyi anlatmaktadır. Bunlardan birincisi Hâkim Albay Emin Değer'in konutunda düzenlenmiş; Aydın Kırısoğlu, Şükrü Köseoğlu, Celil Gürkan, Fakih Özfakih ve Numan Esin katılmıştı. Bu toplantıda Kırısoğlu, Batur namına müdahale talebini dile getirmişti. İkinci toplantı ise Özfakih'in konutunda gerçekleşmiş; Kabibay, Numan Esin, Mucip

Ataklı, Celil Gürkan, Şükrü Köseoğlu, Nuri Gökmen, Atıf Erçikan, Ömer Çokgör ve Emin Değer yer almıştı. Bu toplantının gündemi, müdahale yapılıp yapılmaması üzerineydi (Ilıcak, t.y.).

Nihayetinde 12 Mart öncesi cuntalaşma faaliyetleri ve iktidar karşısında ordunun sürekli teyakkuz durumunda olması; subayların zaten var olan siyasal duyarlılıklarının, 1960'taki başarılı ihtilalle taçlanmasıyla kendini gösteren yeni siyasal durumda sivil siyasete her an müdahale edilebileceği algısıyla başlamıştı. Bunda; modern ordulardaki subay kadrosunun süreç içerisinde teknokratik ve yönetsel bir yapıya dönüşmesi, askerlerin siyasal sistemle ölçülü entegrasyonu, modern ordulardaki teknolojik ve yönetsel çeşitliliğin ordunun sivil toplumla olan bağlarını artırması ve subay profillerinin geleneksel kahraman liderlerin ötesine geçerek askerî yöneticilere ve teknokloglara doğru farklılaşması önemli rol oynamıştı (Janowitz, 2017). Gerçekten de 1952'de NATO'ya girişle birlikte Batı ile olan yakınlaşmada teknoloji başta olmak üzere görülen eksikliklerin giderilme çabaları ve okullu, uzmanlaşmış asker profiline önem verilmeye başlanması; dışa açık, sivil hayata duyarlı yeni bir profesyonel subay modelinin doğmasını sağlamıştı. İşte bu profesyonel ve teknokratik dönüşüm; orduların profesyonelleştikçe siyaset dışı kalacağını ve sivil iradeye biat edeceğini öngören “*objektif kontrol*” teorisinin (Huntington, 1957) aksine, ordu içindeki müdahale arayışlarına teorik bir altyapı sunmakla kalmamış; 12 Mart öncesinde somut eylem planlarına dönüşmüştü. Neticede bu dönemde yürütülen cuntalaşma faaliyetleri 9 Mart'a kadar önemli bir mesafe katetmiş ve ihtilal sonrasında yürürlüğe sokulması hedeflenen “Türkiye Cumhuriyeti Devrim Anayasası” taslağı dahi hazır hâle getirilmişti. Doğan Avcıoğlu ve ekibinin YÖN Dergisi ile Devrim Gazetesi'nde somutlaşan fikirlerini yansıtan bu metin, ideolojik bağlamı açısından dikkat çekiciydi. Ulusalcı Kemalist duruşun ötesinde sol renkler taşıması, müdahale sonrası devlet ideolojisinin solda konumlanabileceğini düşündürüyordu. Keza komuta kademesinde bulunan birçok subayca taslağın kabul edilmesi de ordunun Kemalizm'den sola kayışı olarak değerlendirilebilir. Yedi kısım ve 65 maddeden ibaret olan taslak metinde; müdahale sonrası düzen, temel hak ve ödevler, siyasal örgütlenmenin yanı sıra bakanlar listesi ve TRT dâhil basın-yayın organlarına yönelik detaylar gibi çeşitli hususlara yer verilmişti (Batur, 1985; Gürkan, 1986).

Hülasa ile 1960-1971 arası zaman diliminde Türk siyasetinin yönünü belirleyen temel konular; sol ideolojilerle iktidar ve ordu ilişkileri arasında cereyan eden hususlar çerçevesinde şekillenmişti. Bu dönemde sol ideolojik polarizasyonun çokluğu ordu içinde bölünmeleri getirse de 9 Mart sürecinde farklı fraksiyonlar yan yana gelmeyi bilmiş, ihtilal heyecanı ile hareket edebilmişlerdi. Bunun en önemli göstergesi; MDD'nin işçi önderliğinde gerçekleştirilmesini savunan Mihri Belli ve Hikmet Kıvılcımlı gibi sol ideoloğlarla onların öğretilerini benimseyen kimi asker-sivil kişilerin ve bazı sol örgütlerin 9 Mart öncesine az ya da çok dâhil olmalarıydı.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Türk devlet geleneğinde öteden beri var olan ordu-siyaset ilişkilerinin iç içe geçmişliği, modern devlet düzeninin oturtulmaya çalışıldığı cumhuriyet devrinde, kuruluştan itibaren giderilmeye çalışılan bir sorun olmuştur. Atatürk ve sonraki dönemlerde getirilen bir dizi yenilikle hukuki alt yapı güçlendirilmiş ve ordunun kışlaya çekilmesine çalışılmışsa da subayların devletin menfaati olarak addettiği meselelerde kendilerini siyasetin üstünde ve hamisi olarak kodladığı anlaşılmıştır. Bu çalışmaya konu olan 1960-1971 arası dönem ise tek boyutlu bir iç siyaset refleksi olmanın ötesinde; dikkat edilmelidir ki Soğuk Savaş'ın küresel jeopolitik çerçevesi, Türk güvenlik bürokrasisinin uluslararası ittifak sistemlerine entegrasyonu ve dönemin değişen iç güvenlik/milli güvenlik doktrinleri ekseninde çok katmanlı bir siyasal dönüşüm sürecidir. Kuşkusuz iç gelişmelerin temel makro dinamiği II. Cihan Harbi sonrası şekillenen iki kutuplu dünya düzeni ve Türkiye'nin bu düzende üstlendiği jeostratejik roldür. Şöyle ki 12 Mart Muhtırası yine makro çerçevede, 1960'ların ikinci yarısında Türkiye'de artmaya başlayan Amerikan askeri varlığına ve 6. Filo'ya karşı protestolar ile üslerin hukuki durumunun tartışmaya açılması, ABD'de de Türkiye'ye yönelik güvenlik algısının sarsılması, küresel kapitalist sistem ile entegrasyonu bozma potansiyeli taşıyan toplumsal muhalefetin uluslararası sistemin yapısal zorlamaları doğrultusunda ordu eliyle bastırılması demektir.

Farklı bir ifadeyle, 27 Mayıs'ın liberal sonuçları ile uluslararası siyasal konjonktürün muhtelif fikirlere hareket alanı sunması ordu, siyaset ve toplumsal dinamikleri kökünden etkilemiştir. Devlet, siyasal bağlamda batı ittifakına yakın olsa da toplumsal tabanda aşamalı olarak gelişen sol radikalizm ortaya çıkmış ve kapalı bir sisteme sahip olan orduya sirayet ederek, ordunun homojen yapısında dejenerasyonu doğurmuş, müdahaleci subayların ihtilal pratiğinin canlanmasını sağlamıştır. Buna karşın mezkûr durum statükocu subaylarca iç tehdit olarak algılanan söz edilen unsurlara karşı “*milli güvenlik doktrini*” adı altında kontrol hakkı tanıyan meşru bir alan açmıştır. Söz konusu hâl muhtıra öncesi sürecin çok yönlü değerlendirilmesinin esasını teşkil ederken, silahlı kuvvetlerin oturmuş yapısının sarsılması durumunda ülkenin kaderinin ne derecede etkilenebileceğini de göstermiştir.

Daha dar bir çerçeveden bakıldığında, dönemin rengini oluşturan unsur ideolojik çeşitliliktir ve bu çeşitlilik sağdan ziyade solda yoğunlaşmıştır. Solun fraksiyonları arasında bazı görüş farklılıkları olsa da öz düşüncelerin sol Kemalizm'den nüveler içermesi subayların ilgisini çeken en önemli detaydır. Zira Atatürk ilke ve inkılaplarını şiar edinmiş subaylar bu şekilde kapsam alanına çekilmiştir. Daha sahih bir ifadeyle sol ideologların siyasal meseleler başta olmak üzere iktisadi ve sosyal meseleleri tam bağımsızlık, antiemperyalizm vurgularıyla tartışması ve bunları Atatürk ilke ve inkılaplarıyla birlikte değerlendirmesi ideolojik görüş fark etmeksizin subayları sol düşünce ile buluşturan noktalardır. Nitekim bakıldığında cuntaların temel çıkış noktaları ya da müdahale yolunda meşru savunmaları Atatürk çizgisinden uzaklaşıldığı, ülkenin muhtelif yönlerden çıkmazda olduğu, demokratik siyasal sisteme zarar verilerek cumhuriyet rejimine aykırı bir idare sergilendiği gibi yaklaşımlar altında şekillenmiştir. Dolayısıyla gerçekten samimi duygularla ülkenin yararına olacak bir müdahaleye inananlar olmasının yanında birazda bu çizgideki subayların inancı 9 Mart'a kadar dinamizmi sağlayan başlıca etkidir.

Cumhuriyet tarihinde ilk kez sivil-asker birlikteliğinde tahayyül edilen bu ihtilal kurgusu 9 Mart'a kadar belli bir düzen içinde ilerlerken, arka planın sol tezlerle bezenmesi her ne kadar gelişimi sağlayan kıstas olarak öne çıksa da diğer taraftan tam tersi şekilde sonuca erişilememesinin de bir sebebi olarak görülür. Zira bireysel fikirlerin ötesinde genel olarak ordunun anatomik yapısının ideolojiler üstünde olduğu değerlendirildiğinde söz edilen sol kurgu tam anlamıyla başarı sağlayabilir miydi müphemdir. Zira süreç, yalnızca bir asker-sivil birlikteliği ya da çatışması değil, aynı zamanda ordu içindeki ideolojik fraksiyonların tasfiye savaşıdır. Nitekim Tağmaç başta olmak üzere ordu yüksek kademesine mensup müdahale karşıtı birçok subay dışında cunta faaliyetlerinde yer alan Faruk Gürler ve Atıf Erçikan gibi üst düzey subaylar dahi özünde sola yakın kimseler değildir. Ezcümle 12 Mart öncesi var olan ihtilal planlarının muhtelif çabalarla çizilen amaç birliğinde farklı profilleri bir araya getirilişi sağladığı ancak son raddede sola karşı olan mesafeli tutumun gün yüzüne çıkmasının sonuca ciddi derecede etki ettiği izlenmiştir. Netice de dönemle ilgili yapılacak çalışmalarda tüm bu değişkenlerin dikkate alınması gerektiği doğru bir değerlendirmeye sonuca ulaşabilmek için şüphesizdir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazarın makaleye katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Altan, Ç. (1967, Şubat 1). Sosyalist Gençliğin Büyük Görevi. *Dönüşüm*, ss.1.

Avcıoğlu, D. (1962, Eylül 12). Sosyalist Gençlik. *YÖN*, ss.3.

Avcıoğlu, D. (1962, Ocak 31). Niçin Sosyalizm. *YÖN*, ss.3.

- Avcıoğlu, D. (1966, Nisan, 15). Üçüncü Dünya. *YÖN*, ss.3.
- Avcıoğlu, D. (1966, Ağustos 5). Gericiler, İlericiler. *YÖN*, ss.3.
- Avcıoğlu, D. (1967, Ocak 11). Biz Ne İstiyoruz. *YÖN*, ss.3.
- Aybar, M. A. (1966, Kasım 1). Sosyalizmi Halk Kurar. *Dönüşüm*, ss.3.
- Belli, M. (1970, Eylül). Devrimci milliyetçilik ile proleter enternasyonalizmi birbirini tamamlar. *Aydınlık Sosyalist Dergi*, ss.358-359.
- Kıvılcımlı, H. (1968, Ekim 29). Cumhuriyet Bayramı Nedir. *Türk Solu*, ss.1-7.
- Selçuk, İ. (1963, Mayıs 15). Gençlik, Gençlik... *YÖN*, ss.3.
- Selçuk, İ. (1965, Nisan 2). Hayallerin Çöküntüsü. *YÖN*, ss.3.
- Selçuk, İ. (1965, Eylül 17). İşte O Zaman. *YÖN*, ss.3.
- Selçuk, İ. (1965, Aralık, 31). Ordu ve Politika. *YÖN*, ss.5.
- Soysal, M. (1966, Nisan 29). Gençlik ve Amerika. *YÖN*, ss.3.
- Ulutürk, K. (1967, Ocak 17). Sosyalist Gençlik Eylemi. *Kavga*, ss.1.
- Ağaoğlu, S. (1972). *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Askeri Ceza Kanunu. (1930, 22 Mayıs). *Resmî Gazete* (Sayı:1520).
- Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Akyaz, D. (2009). *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi "Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine"*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydemir, T. (2023). *Hatıratım*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aydın, S.ve Taşkın, Y. (2015). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Batur, M. (1985). *Anılar ve Görüşler "Üç Dönemin Perde Arkası"*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bayar, C. (1986). *Başvekilim Adnan Menderes*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Bilbilik, E. (2013). *Öncesi Sonrasıyla 9 Mart -12 Mart Süreci*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Bilget, V. (2002). *Girdap*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Bilgiç, S. (1998). *Hatıralar*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Birand, M. A. DüNDAR, C. ÇAPLI, B. (1991). *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bora, T. (2017). *Cereyanlar Türkiye'de Siyasal İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Cemal, H. (1999). *Kimse Kızmasın, Kendimi Yazdım*. İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Cizre, Ü. (2005). *Muktedirlerin Siyaseti: Merkez Sağ, Ordu, İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cizre, Ü. (2014). *AP- Ordu İlişkileri*. İstanbul: İletişimi Yayınları.
- Cizre, Ü. (2021). “Egemen İdeoloji ve Türk Silahlı Kuvvetleri: Kavramsal ve İlişkisel Bir Analiz”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce – Kemalizm*, 2, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, A. (2021). “Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK): Yetmişli Yıllarda Sınıf Sendikacılığının Yükselen Örgütü”, *Türkiye’nin 1970’li Yılları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çizmeli, Ş. (2010). *Menderes Demokrasi Yıldızı*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Demirel, T. (2021). *Türkiye’nin Uzun On Yılı Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demirel, T. (2023). *12 Mart ve 12 Eylül’ün Anatomisi 1960-1980 Dönemi Türkiye’inde Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Ege, Ö. (2021). *9 Mart 1971 Türkiye’de Sol Darbe Teşebbüsü*. İstanbul: Kopernik Kitap.
- Erkanlı, O. (1972). *Anılar... Sorunlar... Sorumlular*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Erol, Ö. L. (2010). *Asker Devrim Darbe*. İstanbul: Bildik Basın Yayın.
- Feyizoğlu, T. (2015). *Fikir Kulüpleri Federasyonu*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Gürkan, C. (1986). *12 Mart’a Beş Kala*. Ankara: Tekin Yayınevi.
- Heper, M. (1977). *Türk Kamu Bürokrasisinde Gelenekçilik ve Modernleşme -Siyaset Sosyolojisi Açısından Bir İnceleme*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Huntington, S. (1957). *The Soldier and the state: The Theory and practice of Civil-Military Relations*. Cambridge: Harvard University Press.
- İnsel, A. (2004) “Bir Toplumsal Sınıf Olarak Türk Silahlı Kuvvetleri”, *Bir Parti, Bir Zümre Türkiye’de Ordu*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- İpekçi, A. Coşar, Ö. S. (2021). *İhtilalin İç Yüzü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ilıcak, N. (yıl yok). *El Yazısı İtirafıyla 12 Mart Cuntası*. Yer adı yok: Yayın adı yok.
- Janowitz, M. (1959). *Sociology and the Military Establishment*. New York: Russell Sage Foundation.
- Janowitz, M. (2017). *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait*. Free Press.
- Karpat, K. H. (1970). “The Military and Politics in Turkey, 1960-64: A Socio-Cultural Analysis of a Revolution”, *American Historical Review*, Oxford University Press, 75 (6) , 1970, s.1654-1683
- Kartekin, E. (1973). *Devrim Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Sinan Yayınları.
- Kayalı, K. (2018). *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs 12 Mart*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kocatürk, K. (1999). *Bir Subayın Anıları: 1909-1999*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Küçük, S. (2008). *Rumeli'den 27 Mayıs'a*. İstanbul: Mikado Yayınları.
- Madanoğlu Dosyası. (1973). Ankara: Töre-Devlet Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2004). *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Özdağ, Ü. (2005). *Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Ordu Siyaset İlişkisi*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Özsever, A. (2021). *Mesele Teslim Olmamakta*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Parla, T. (1991). *Türkiye'de Anayasalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Poulantzas, N. (2016). *Faşizm ve Diktatörlük* (A. İnsel, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sanlı, F. S. (2019). *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden Milliyetçi Hareket Partisi'ne "Tarihi Süreç, İdeoloji ve Politika 1960-1969"*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Seyhan, D. (1966). *Gölgedeki Adam*. İstanbul: Uycan Matbaası.
- Şen, E. (2019). *Cunta Pazarı: Türkiye'de Asker ve Siyaset (1960-1971)*. Ankara: Demurg Kitap.
- Şener, M. (2021). "Türkiye İşçi Partisi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Sol*, 8, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taylak, M. (1977). *27 Mayıs ve Türkes*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Teşkilat-ı Esasiye Kanunu. (1924, 22 Şubat). *Resmî Gazete* (Sayı:565).
- Ünsal, A. (2019). *Umuttan Yalnızlığa Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Ünüvar, K. (2021). "Fikir Kulüpleri Federasyonu (1965-1969)", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Sol*, 8, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünsaldı, L. (2008). *Türkiye'de Asker ve Siyaset*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yıldırım, A. (2008). *FKF Dev-Genç Tarihi 1965- 1971 belgelerle bir dönemin serüveni*. İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Yurdakul, D. (Yayına Hazırlayan). (2018). *Doğan Avcıoğlu Rejim ve Devrim*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Central Intelligence Agency (CIA), "Leftism In Turkey", Weekly Summary Special Report, Central Intelligence Agency, 31 Mart 1967.
- Central Intelligence Agency (CIA), "Turkey: Cracks in the Alliance", Special Memorandum, Central Intelligence Agency, 13 August 1968.
- Central Intelligence Agency (CIA), "Turkey A Regime In Trouble", Office Of National Estimates, Central Intelligence Agency, 4 June 1971.

Extended Abstract

Introduction

The May 27, 1960 intervention opened a new and different era in Turkey. This was a significant period that paved the way for the ideological conflict of the Cold War between the US and the USSR to take root in Turkey. As noted, the liberal character of the 1961 Constitution fostered increased political sensitivity. The new constitution granted freedom of action to dynamic segments of society, such as workers and students, and increased questioning and critical approaches to issues ranging from the smallest perceived problems to the country's political regime. During this period, the expression of various ideological ideas and their dissemination through various channels, primarily press activities, was permitted by the constitution, meaning that sensitive segments of society could be channeled around a strong idea. Indeed, publications that began immediately after May 27, implicitly advocating for the necessity of a genuine revolution, openly expressed their desire for intervention with hopes for unity behind a single front after 1965. These desires were conveyed through various ideas shaped around historical achievements and Atatürk's principle of complete independence. Under these circumstances, the army, which had held sway in politics since May 27th, although it hadn't shown any signs of an uprising after Aydemir's initiatives, did not hesitate to comment on current events when the opportunity arose. The officers' Achilles' heel was the path drawn by Atatürk and the democratic political system of the Republic of Turkey. Anything contrary to this established principle fell within the army's mission to protect the country. Aware of this, proponents of left-wing politics knew how to tap into the officers' sensitivities, and the common ground emerged as Atatürk's vision and mission. The heterogeneous structure of the juntas formed during the March 12th period stemmed from this. Those who participated in the junta activities, starting with these two fundamental ideas, were motivated by Kemalist literature, and explanations were made using this literature. As a result, in the army-politics relationship of Turkey between 1960-1971, both sides were in a position of both influencing and being influenced. Political and ideological developments increased the army's sensitivity, while the army's sensitivity prompted the civilian political will to act cautiously.

Method

This study adopts a historical research design, one of the qualitative research methods, and utilizes textual analysis for data interpretation. Within the scope of the research, document analysis was employed as the data collection tool. Criterion sampling, a purposeful sampling technique, was used to determine the dataset; accordingly, periodicals published prior to and during the March 12 period, memoirs of actors who witnessed the era, original research works, and foreign archival documents were included in the analysis within the established thematic boundaries. The study focuses primarily on the fundamental variables of the leftist ideology through the individuals and institutions that contributed to its rise, subsequently examining the impact of these dynamics on the military. Furthermore, by scrutinizing the nature of personal relationships, it analyzes the thought processes and behavioral patterns of individuals harboring coup-oriented motivations. Given that the timeframe under consideration spans a comprehensive period, particular care was taken to comparatively utilize diverse sources and perspectives from different periods to arrive at an objective conclusion. Every stage of the research, including data collection, analysis, and reporting, was conducted in strict compliance with academic ethical standards.

Findings

First and foremost, this article was written with the aim of offering a different interpretation based on the sociological and ideological factors at play, rather than the familiar definitions of the military-politics relationship of the period. For this reason, the findings that emerge are proportional to the effects of the military-politics and leftist ideology on each other. The first important finding of the study is that a political ideology finds equal resonance among segments of society with different economic levels and even permeates a rigid, systematic structure such as the military. In fact, this situation forms the basis for understanding the period and illustrates the power of sufficient ideological

commitment. On the other hand, it has been observed that although military personnel are also part of society and spend most of their time in barracks, they can still be involved in the issues and debates of the day through social life. In this context, considering the political awakening of the period, it is understandable that the ideological sensitivity shown by university youth would also emerge among young officers. The heterogeneous structure of the large junta that emerged as a result of the individuals in the three announced juntas setting out with different ideas and rallying around the Gürler-Batur junta is due to these reasons. Given this situation, the popularity of the left and its significant support within the army caused concern among some officers who had considered intervening to correct the country's course. Indeed, if the left had not been in vogue, it would have been possible for the army to attempt an intervention like that of May 27 by uniting within itself with the idea of resolving the country's problems.

Conclusion, Discussion and Recommendations

The most important finding from this study, as previously mentioned, is that when conditions are favorable, a political ideology that has gained power and popularity can resonate significantly among various elements of the country and threaten the existing political regime. This also explains the need to examine the political power of the time in a multifaceted way, not only in terms of the success rate of the policies offered, but also considering the decisive role of external factors. Furthermore, studies in this context have shown that it is essential to consider the triangle of army, politics, and society together in order to better understand the role and thought practices of the army in the process. This is because it has been clearly observed that these three variables have dynamics that influence each other. Although the understanding of coup practices of the time seems to focus on improving the political, economic, and social situation of the country, it has been understood that, unlike the May 27th coup, various ideological aims lay at its core. It has been observed that the lack of genuine unity of thought was an obstacle to the army acting as a single body, and that attempts were made to act on the basis of an artificial unity, mostly created by leftist ideologues. This principle applies not only to units of officers with differing views, but also to units with civilians.